

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.069
у Хмельницькому університеті
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА –
доктора юридичних наук, доцента,
професора кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
Ольги Степанівни ЗАЯЦЬ
на дисертацію ЛЮКЛЯН Маріанни Богданівни
на тему «СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР МОТИВАЦІЇ ПРАВОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС»,
подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи зумовлена як сучасними викликами у сфері права та правозастосування, так і необхідністю філософського осмислення правової мотивації як складної детермінованої системи, що формується на перетині індивідуального вибору, культурних установок, соціальних норм і ціннісних орієнтацій. У цьому випадку є низка причин.

По-перше, трансформаційні процеси в українському суспільстві, зумовлені як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами – зокрема війною, інтеграційними процесами, демократичними змінами, що спричиняють необхідність переосмислення підходів до розуміння правової діяльності. Тому особливої ваги потребує мотиваційний аспект правової поведінки, оскільки саме внутрішні цінності, переконання, смисли та ідентичності правознавців, юристів, суддів, а також громадян загалом, виступають чинниками, що визначають якість й ефективність правової системи. Розуміння мотивації не лише як психологічного, а передусім як філософсько-культурного феномена дозволяє дослідити глибинні механізми, що впливають на правову поведінку та правову свідомість.

По-друге, науковий інтерес до теми зумовлений потребою міждисциплінарного синтезу знань: сучасна філософія права вже не обмежується суто нормативними чи онтологічними підходами, а все більше зосереджується на аналізі правової діяльності як культурного процесу. У цьому аспекті постає необхідність переосмислити правову мотивацію через призму таких понять, як «правова культура», «цінності», «соціальні практики», «правова ідентичність», «соціальні ролі» та інші. Таким чином, дисертаційна робота логічно інтегрується в сучасний науковий дискурс і відповідає актуальним тенденціям розвитку філософсько-правової думки.

По-третє, обрана тема відповідає соціальному запиту на підвищення якості правової освіти та професійної правової діяльності. В українських реаліях спостерігається значний розрив між формальними нормами й реальними практиками, що засвідчує дефіцит внутрішньої мотивації діяти згідно із законом не з примусу, а з переконання. У цьому сенсі наукове осмислення соціокультурних джерел мотивації може слугувати підґрунтям для формування нових стратегій виховання правової свідомості, зокрема серед майбутніх юристів, працівників правоохоронних органів, суддів тощо.

По-четверте, новизна теми зумовлена недостатньою розробленістю поняття «соціокультурного виміру мотивації правової діяльності» у сучасній вітчизняній філософсько-правовій літературі. Хоча окремі аспекти мотивації вивчалися в межах юридичної психології, соціології права, педагогіки чи загальної філософії, комплексний філософсько-правовий аналіз мотиваційної сфери правової діяльності як соціокультурного феномена лишається недостатньо систематизованим і осмисленим. Дисертація покликана заповнити цю лакуну шляхом поєднання категоріального аналізу, феноменологічного підходу, аксіологічного осмислення й соціокультурної реконструкції правової мотивації.

По-п'яте, дослідження має практичну значущість для розробки інноваційних механізмів формування правової культури громадянського суспільства, оскільки дозволяє розглянути мотиваційні детермінанти як

інтегральну частину процесу правотворення, правореалізації й правозастосування. Особливо це важливо в умовах побудови правової держави, коли не лише формальні інституції, але й рівень правосвідомості, почуття справедливості, готовність до етичного правового вибору визначають успішність суспільного розвитку.

Таким чином, тема дослідження є актуальною з теоретичної, методологічної, соціальної та практичної точок зору. Вона відповідає потребам сучасного українського суспільства у формуванні якісно нової філософії права, здатної не лише інтерпретувати, але й формувати належні смисли правової діяльності, орієнтовані на цінності, свободу, відповідальність і справедливість. Урахування соціокультурного контексту мотивації дозволяє по-новому подивитися на роль людини в праві, не як пасивного виконавця норм, а як активного носія правової свідомості та творця правового простору.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни. Методологію проведення дисертаційного дослідження обрано виключно з урахуванням міждисциплінарного підходу, зважаючи на наявну в дисертації взаємодію правових, філософських і соціокультурних аспектів задекларованої наукової проблеми. Загалом обрана методологія містить загальні принципи, основні методи й техніки, які сукупно уможливили досягнення важливих наукових результатів.

Логічно побудована структура дисертації дала змогу автору послідовно розглянути ті питання, які були окреслені в меті та завданнях роботи. Науковий матеріал пропорційно розміщено у відповідних структурних підрозділах дисертації.

У процесі дослідження, задля виконання поставленої мети, задекларовано низку завдань, які дали можливість обґрунтувати положення наукової новизни, вагомими з яких, зокрема, є такі:

– здійснити огляд наявних наукових праць і розвідок, присвячених методології сучасного філософсько-правового дискурсу мотивації правової діяльності, вивчивши різноманітні методології, що використовуються в

сучасних дослідженнях мотивації правової діяльності з акцентом на їхню ефективність та відповідність досліджуваній проблемі;

- проаналізувати можливості інтеграції міждисциплінарних підходів у дослідження мотивації правової діяльності, зокрема в контексті філософії, політології, соціології, психології та юридичних наук, уточнивши теоретичні межі, які можуть застосовуватись для аналізу мотивації правової діяльності в контексті філософсько-правового дискурсу;

- провести порівняльний аналіз основних концепцій мотивації правової діяльності, запропонувавши системний підхід як перспективну методологію вивчення мотивації правової діяльності;

- розкрити, як з погляду політико-правової науки визначається поняття правової діяльності та формується її мотивація в умовах різних політичних режимів;

- вивчити, як саме політичні і правові інститути формують правову мотивацію в межах правових режимів, провівши порівняльний аналіз мотивації правової діяльності в країнах з різними політичними режимами;

- проаналізувати взаємозв'язок між нормативними, культурними і соціальними впливами формування мотивації правової діяльності, розглянувши вплив технологічного розвитку та глобальних тенденцій на ці детермінанти;

- дослідити процес адаптації правової діяльності до швидких змін глобалізованого світу і нових суспільних запитів, визначивши нові компетенції, необхідні для правової діяльності в таких умовах;

- розкрити ключові особистісні фактори, які впливають на формування ціннісного дискурсу мотивації правової діяльності, визначивши основні підходи до мотивації правової діяльності;

- з'ясувати роль мотивації при формуванні системи ціннісних орієнтирів і професійних компетентностей правоохоронця та її вплив на справедливе судочинство;

- розкрити зміст мотиваційного права, з'ясувати його вплив на ціннісний дискурс мотивації правової діяльності;

- розкрити особливості ухвалення раціональних правових рішень суб'єктом правової діяльності та проаналізувати чинники, які сприяють створенню ситуації для ухвалення раціонально правильних правових рішень;

- з'ясувати, як відбувається формування й реалізація мотивації правової діяльності через взаємодію особистості й соціального середовища;

- виокремити домінантні детермінанти мотивації абітурієнта до вибору здобуття юридичної освіти, розкриваючи їхній зміст і визначаючи вплив на становлення й розвиток майбутнього юриста;

- проаналізувати роль концепції особистісно-професійного розвитку у виборі абітурієнтом здобуття юридичної освіти, розкриваючи зміст поняття «особистісно-професійний розвиток юриста»;

- розглянути професійний розвиток юриста з метою виявлення мотиваційних механізмів професійного зростання для вироблення ефективних стратегій управління мотивацією у сфері юридичної діяльності;

- виділити і структурувати психолого-педагогічні детермінанти, що впливають на регулятивну силу мотивації у плануванні кар'єри і професійного розвитку юриста;

- проаналізувати стратегії підготовки юристів до роботи в юридичній сфері, з'ясувати відмінності і взаємозв'язок понять «стратегія управління мотивацією у сфері навчання» і «стратегія управління мотивацією в юридичній діяльності».

У принципі, поставлені та чітко систематизовані завдання кількісно та якісно пов'язані з елементами новизни, висновками до розділів дисертації та загальними висновками, що свідчить про наукову зрілість дисертантки.

Дисертація складається з трьох взаємопов'язаних розділів, які системно розкривають основні аспекти соціокультурного виміру мотивації правової діяльності в межах філософсько-правового дискурсу.

Оцінка змісту дисертації. У вступі широко розкрито актуальність дослідження, вказана нормативна база, емпірична основа дисертаційної роботи; чітко сформульовані мета і завдання, об'єкт та предмет дослідження; окреслено

широке коло методів дослідження, а також визначена наукова новизна та основні положення, що виносяться на захист.

Основні положення і висновки дисертації відображено у наукових працях, опублікованих, зокрема, в наукових фахових виданнях України, а також оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження мотивації правової діяльності» авторка здійснює глибокий аналіз стану наукового осмислення проблеми мотивації у філософсько-правовому дискурсі. Особливу увагу приділено методологічним підходам, які дозволяють досліджувати мотиваційні чинники правової поведінки не лише в межах нормативної чи психологічної площини, а й у ширшому філософсько-соціальному контексті. Зокрема авторка узагальнює сучасні дослідницькі позиції, окреслюючи їхню евристичну цінність для формування комплексного бачення правової мотивації. Такий підхід свідчить про намагання дисертантки подолати редукціонізм, властивий окремим підходам у правознавстві, та віднайти міждисциплінарний вектор аналізу.

Також в межах цього розділу розгорнуто аналіз політичних і соціокультурних детермінант мотивації правової діяльності, що дає змогу виявити структурну залежність мотиваційних механізмів від ширших суспільних процесів. Авторка аргументовано демонструє вплив трансформаційних змін у політичному дискурсі на формування правової активності індивідів, а також розглядає глобалізаційні виклики як чинники зміни правових цінностей і мотивацій. Такий підхід посилює актуальність дослідження, адже дозволяє не лише теоретично окреслити природу мотивації, а й вписати її в динамічне поле суспільного розвитку, що підвищує практичну значущість зроблених висновків.

Другий розділ дисертації «Онтологічна, гносеологічна, антропологічна та аксіологічна характеристики формування мотивації правової діяльності» авторка присвячує онтологічному, гносеологічному, антропологічному та

аксіологічному вимірам мотивації правової діяльності, демонструючи багатовимірність цього феномена в межах філософського аналізу. Зокрема присвячено розділ ціннісному дискурсу, в якому авторка розглядає мотивацію як прояв внутрішньої орієнтації особистості, що формується на основі усталених правових і моральних цінностей. Аргументовано показано, що саме аксіологічні передумови визначають не лише силу мотиваційного імпульсу, а й якість правової дії, орієнтованої на справедливість, відповідальність і верховенство права. Такий підхід поглиблює розуміння мотивації як цілісного духовно-практичного утворення. Окрім того, дисертантка пропонує феноменологічний аналіз суб'єкта, об'єкта та змісту правової діяльності, що дозволяє висвітлити динаміку формування мотивації у взаємодії індивіда з соціальним середовищем. Особлива увага приділяється взаємовпливу внутрішніх переконань, соціальних норм і контекстуальних чинників, що детермінують правову поведінку. Така інтерпретація засвідчує глибоке філософське осмислення особистості як активного носія права, здатного свідомо обирати стратегії правової дії. Розділ вирізняється логічною структурованістю, методологічною цілісністю та філософською глибиною викладу.

Третій розділ дисертації «Праксеологічні детермінанти в обґрунтуванні мотиваційного складника акме юриста» присвячено розкриттю праксеологічних аспектів формування і реалізації мотиваційного компоненту правової діяльності в контексті досягнення акме юриста – найвищого рівня його професійної зрілості та ефективності. Зокрема досліджено мотиваційні засади вибору юридичної професії ще на етапі прийняття рішення про вступ до закладу вищої освіти. Авторка аналізує комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників, що спонукають абітурієнта до формування цілеспрямованої установки на правову діяльність, зокрема ціннісні орієнтації, соціальні очікування, ідеальні уявлення про професію. Таке обґрунтування дозволяє розглядати мотивацію не як спонтанну, а як усвідомлену, перспективно зорієнтовану позицію, що слугує передумовою для становлення правника-професіонала.

Також у цьому розділі поставлено акцент на регулятивній функції мотивації в процесі професійного розвитку юриста, зокрема в питаннях планування кар'єри, самореалізації та досягнення високих етичних і фахових стандартів. Авторка висвітлює, як цілісна мотиваційна система впливає на стратегії професійної поведінки, здатність до рефлексії, подолання професійних викликів та підтримання внутрішнього драйву до розвитку. Представлені висновки мають прикладне значення для удосконалення освітньо-виховних підходів у юридичній освіті, оскільки демонструють тісний зв'язок між мотиваційними установками і досягненням акме-стану в юридичній діяльності.

Отже, дисертація Маріанни Богданівни Люклян характеризується високим ступенем актуальності, наукової новизни, ретельністю дослідження і має безперечне практичне значення.

Практичне значення результатів дослідження. Практична цінність роботи полягає у використанні в майбутньому розроблених дисертантом у результаті дослідження пропозицій і висновків: у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення проблемних питань соціокультурного виміру мотивації правової діяльності в межах філософсько-правового дискурсу; у сфері правотворчості – для вдосконалення чинного законодавства України, зокрема тих нормативно-правових актів, які регламентують правову діяльність у соціокультурному контексті; в освітньому процесі – під час організації освітньої діяльності й викладання навчальних дисциплін правового циклу, а також для підготовки методичних розробок, навчальних посібників, підручників з дисциплін «Філософія права», «Теорія та історія держави і права», «Соціологія права», «Політологія», «Адміністративне право», «Юридична логіка», «Професійна етика юриста».

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота М. Б. Люклян характеризується високим рівнем наукової новизни, яка проявляється в низці важливих теоретичних і практичних здобутків.

Перш за все дисертанткою, розкриваючи зміст ціннісного дискурсу мотивації правової діяльності, визначено її як систему умов і виправдань, яким

підпорядковуються вчинки і відносини особи й суспільства у правовій сфері. Мотивація – це процес, який викликає, спрямовує і підтримує певну поведінку людей для досягнення конкретних цілей. Цей процес відбувається, коли виконуються дві умови: мета, якої прагне досягнути людина, є корисною; імовірність досягнення мети є більшою за нуль.

Також новизна наукової роботи полягає у тому, що дисертанткою стверджується те, що феноменологічний зміст суб'єкта правової діяльності розкривається в його здатності до її раціоналізації, оскільки саме через раціоналізацію він здатний проявити свою самість, унікальність як суб'єкта й потенційного об'єкта правової діяльності.

Крім того, важливим елементом новизни є обґрунтування мотивації абітурієнта до вибору здобуття юридичної освіти на основі мотиваційної акмеології і дано визначення акме юриста, яке можна охарактеризувати як професіоналізм зрілої особистості, оскільки це поняття включає досягнення найвищого рівня професійної компетентності, етичної зрілості, автентичності й майстерності в інтерпретації права.

Також, аналіз тексту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати про відсутність у проведеному дослідженні будь-яких проявів академічної недоброчесності. Тож зазначені вище твердження й міркування дають змогу позитивно оцінити дисертацію М. Б. Люклян як самостійну наукову роботу, що містить елементи новизни, актуальні для подальших наукових пошуків розв'язання сучасних проблем науки цивільного права.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Під час опрацювання дисертації суттєвих зауважень щодо оформлення та змісту дисертації, які впливали б на оцінку отриманого фактологічного матеріалу, його інтерпретацію, теоретичні узагальнення та висновки, не виявлено.

Дисертація відкриває поле для наукової дискусії, у межах якої під час прилюдного захисту варто було б відповісти на такі питання й зауваження:

– у дисертаційному дослідженні потребує додаткового обґрунтування статус соціокультурного виміру мотивації як самостійної філософсько-правової категорії. Виникає питання щодо достатності теоретичних і методологічних підстав для її виокремлення та концептуалізації в межах сучасного правознавства і філософії права;

– у дисертації недостатньо чітко визначені межі між філософським і соціологічним підходами до аналізу мотивації правової діяльності. Спостерігається певне змішування категоріального апарату та методологічних засад, що ускладнює ідентифікацію специфіки філософського виміру досліджуваного феномену. Не завжди зрозуміло, де саме автор дотримується філософсько-онтологічного, аксіологічного чи гносеологічного підходу, а де – переважно соціологічного опису або емпіричних констатацій. У зв'язку з цим доцільним видається більш послідовне розмежування філософських і соціологічних рівнів аналізу мотивації, що сприятиме підвищенню теоретичної ваги дослідження та кращому позиціюванню його в межах філософсько-правового знання;

– розділ дисертаційного дослідження, що присвячений аналізу регулятивної сили мотивації, потребує суттєвішої конкретизації механізмів її впливу на професійну етику та правову поведінку юриста. У науковому тексті недостатньо розкрито, яким саме чином мотивація як внутрішній спонукальний чинник набуває нормативної сили, трансформуючись у етичні орієнтири та практичну правову діяльність. Тому пропонувала б поглибити аналіз нормативного потенціалу мотивації, висвітливши її вплив на етичне самозобов'язання, стратегії прийняття рішень у складних морально-правових ситуаціях, а також необхідно продемонструвати, яким саме чином мотиваційний вимір особистості інтегрується у систему професійної ідентичності юриста;

– у дисертаційному дослідженні недостатньо виразно окреслено концептуальні межі між такими ключовими поняттями, як «внутрішня» та «зовнішня» мотивація у правовій діяльності. Хоча авторка апелює до обох

категорій у контексті аналізу мотиваційних чинників, самі поняття не набувають належного ступеня аналітичної відмежованості. Це ускладнює розуміння специфіки дії внутрішніх імпульсів (ціннісних орієнтирів, моральної відповідальності, професійного покликання тощо) порівняно із зовнішніми стимулами (правові санкції, кар'єрне зростання, соціальні очікування). У принципі, зважаючи на важливість мотиваційної структури для розуміння правової поведінки, доцільно було б чіткіше розмежувати внутрішню і зовнішню мотивацію, з'ясувавши їхнє онтологічне походження, функціональні особливості та вплив на юридичну діяльність у контексті філософсько-правового підходу.

Разом з тим, необхідно з усією відповідальністю відзначити, що висловлені мною зауваження містять більше дискусійний характер, ніж принциповий. Істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукову новину та важливість отриманих теоретико-прикладних висновків зауваження не мають.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. На підставі проведеного аналізу вважаю, що дисертація Люклян Маріанни Богданівни «Соціокультурний вимір мотивації правової діяльності: філософсько-правовий дискурс» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій отримані і обґрунтовані нові результати, які у сукупності вирішують важливе для галузі права науково-практичне завдання. Отримані результати досліджень і зроблені на їх основі узагальнення мають важливе наукове значення. За актуальністю теми, обсягом і науковим рівнем виконаного дослідження й отриманих результатів, новизною отриманих результатів, їх теоретичним і практичним значенням, достовірністю висновків і положень та оформленням дисертаційна робота повністю відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідно до Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ

№ 44 від 12 січня 2022 року, та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор Люклян Маріанна Богданівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Ольги ЗАЯЦЬ

